

Рајна Драгићевић*

(Универзитет у Београду, Филолошки факултет)

КОНТРАСТИРАЈУЋА ЛЕКСИЧКА РЕДУПЛИКАЦИЈА – НОВО СТИЛСКО СРЕДСТВО КОЈИМ СЕ ОБОГАЂУЈЕ ИЛИ ОСИРОМАШУЈЕ ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА ГОВОРНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА?

Новоречје, 2023, бр. 9.

У раду се скреће пажња на један тип лексичке редупликације који се у последње време проширио у разговорном српском језику, а чија је улога потврђивање типичности појаве у својој категорији (нпр. *Да ли је то брод брод или чамац?*). У првом делу рада износи се разлика између тог новог типа лексичке редупликације (коју су страни истраживачи назвали *контрастирајућом редупликацијом*), од уобичајене *интензивирајуће редупликације*. Затим се скреће пажња на чињеницу да се контрастирајућа редупликација брзо и лако шири у различитим језицима. У фокусу истраживања износи се и образлаже став да ова појава представља показатељ језичке скучености, оскудности лексичких јединица и да је треба избегавати у стандардном језику.

Кључне речи: интензивирајућа лексичка редупликација, контрастирајућа лексичка редупликација, лексикологија, стилистика, српски језик.

1. ИНТЕЗИВИРАЈУЋА ЛЕКСИЧКА РЕДУПЛИКАЦИЈА (ЕПИЗЕУКСА). Понављање језичких јединица одавно је познато у стилистици, а улога тог поступка је интензивирање, које М. Ковачевић (2015: 325) овако дефинише: „Интензивирањем сматрамо такав језички поступак преуређења синтаксичке конструкције којим се употребом посебних формално-граматичких средстава један или више реченичних чланова истиче (наглашава) и смисаоно и емфатички”. Према речима М. Ковачевића, „најпознатије и вероватно најраније уочено, а такође и најчешће у употреби је **палилошко интензивирање**”, а под палилогијом се подразумева понављање јединица. Ако се понавља реч, таква палилогија се назива **епизеукса**, а ако се понав-

* rajnad@yahoo.com, ORCID 0000-0001-7833-1027.

вљају шире, сложеније јединице које садрже неколико речи, таква понављања зову се **епиналепса** (исп. Ковачевић 2015: 325–326).

За овај рад посебно је важна лексичка редупликација или епизеукса. Пошто служи за интензификацију, Гомези и др. (2004) називају овај тип понављања **интензивирајућом редупликацијом (intensive reduplication)**.

Постоји два типа епизеуксичких понављања или интензивирајуће редупликације: 1) оне редупликације у којима се понављају самостални чланови конструкције (ХУ → ХХУ или ХУУ), нпр. *И тако седим, седим* и 2) оне у којима се понавља квалитативни придев или прилог, на пример: *Твој отац је ретко, ретко частан* (Ковачевић 2015: 326).

Пошто епизеуксичка понављања служе за истицање лексеме која се понавља, тај „реченични члан привлачи на себе логички (реченични) акценат који истовремено добија и статус емфатичкога” (Ковачевић 2025: 325). Понављањем самосталних реченичних чланова наглашавају се управо јединице које се понављају, а редупликацијом квалитативног придева или прилога наглашава се именица или глагол на коју се односи лексема која се понавља.

На основу грађе која је представљена у радовима о епизеукси (Ковачевић 2015; Ђеклић 2013; Младеновић 2017), примећујемо да се најчешће понављају глаголи и прилози, затим придеви, а остале врсте речи знатно ређе.⁸

Мируј, мируј, срце моје! (пример из рада М. Младеновић 2017: 51).

Давно, давно, беше то! (пример из рада М. Младеновић 2017: 51).

Очи су ми црвене, црвене и мутне (пример из рада Н. Ђеклић 2013: 43).

Кад би могло да се остане у помрчини како било, и да се не зна ништа, ништа (пример из рада Н. Ђеклић 2013: 43).

Само – речи, речи, речи и ништа друго (пример из рада М. Младеновић 2017: 51).

Пошто је на њима реченични акценат, лексеме које се понављају у наведеним и њима сличним примерима изговарају се изражајно, с већим интензитетом, уз наглашавање сваког слога, понекад и са одређеном дозе патетике (као у примеру *Речи, речи, речи и ништа друго*). Између лексема које се понављају изражена је пауза.

⁸ М. Ковачевић (2015) не наводи ниједан пример за редупликацију именица, а Н. Ђеклић (2013) представља само неколико таквих примера.

2. КОНТРАСТИРАЈУЋА РЕДУПЛИКАЦИЈА (КР) КАО НОВИ ВИД ЛЕКСИЧКЕ РЕДУПЛИКАЦИЈЕ. У последњих неколико година, искључиво у разговорном српском језику, уочили смо нови тип лексичке редупликације:

Да ли нас зову на ручак ручак или ће нам поделити сендвиче?

То баи треба да буде казино казино да би у њему радио крупије.

Да би се стигло до центра центра треба ти бар пола сата аутобусом.

Је ли то неки сервис? – Даааа, сервис сервис.

Нисам знао да Шћена има кућу у Никшићу Никшићу.

Неки грчки производи су из Грчке Грчке, а неки су произведени у другим земљама према лиценци.

Која Ирена? Ирена Ирена?

Да ли он има брод брод или чамац?

Основна разлика овог типа редупликације у односу на интензивирајућу лексичку редупликацију јесте у функцији. Основна функција интензивирајуће редупликације јесте **интензификација**, како је већ речено и како се види из имена појаве, а основна функција лексичке редупликације за коју смо управо навели примере јесте **идентификација и детерминација**. Говорник који постави питање *Да ли нас зову на ручак ручак или ће нам поделити сендвиче?* жели да сазна да ли је позван на прави ручак, пита се да ли ће ручак имати све одлике типичног ручка. Прва лексема у споју може се заменити лексемама *прави / прави-правцати / типични / класични / уобичајени*.

Говорник који објашњава саговорнику *Да би се стигло до центра центра треба ти бар пола сата аутобусом* жели прецизно да одреди локацију на коју мисли, а то је строги центар, најужи центар града.

Говорник је у дилеми о којој Ирени му саговорник говори и да би се уверио да мисле на исту особу, он пита и нуди одговор: *Која Ирена? Ирена Ирена?* Понављањем имена, он скреће пажњу на одређену Ирину, идентификује заједничку познаницу.

Дакле, лексичком редупликацијом у разговорном језику изражава се стварна припадност појма датој категорији, његова типичност у оквиру ње и њено издвајање од осталих мање или више сличних случајева. Зато је Гомези и др. (2004) називају **контрастирајућом редупликацијом (contrastive reduplication)**.

Лексеме које се понављају у контрастирајућим лексичким редупликацијама изговарају се без паузе, као једна семантичка, синтаксичка и функционална јединица. Кретање тона је условљено структуром реченице,

а не потребом да прозодијски фокус буде на лексемама које се понављају. Један **редупликант** служи другом за идентификацију и детерминацију на сличан начин као у случају атрибутива. Зато предлагемо да се између редупликаната у контрастирајућим лексичким редупликацијама не пише цртица а ни зарез, што у овом раду и спроводимо за примере на српском језику.⁹

3. ИНТЕРНАЦИОНАЛНОСТ КОНТРАСТИРАЈУЋЕ ЛЕКСИЧКЕ РЕДУПЛИКАЦИЈЕ. Контрастирајућа лексичка редупликација у разговорном језику представља стилски манир у разговорном језику који вероватно долази из енглеског језика и путем филмова, видео снимака и других садржаја у којима је снимљен разговорни енглески језик, шири се у многе светске језике.¹⁰ У савременом свету, снажан утицај на друге језике има само енглески језик и зато претпостављамо да се ова појава из енглеског језика проширила у друге језике. Представићемо примере из савременог енглеског (као германског језика), руског (као словенског језика) и италијанског (као романског језика). Сви примери потичу из разговорног функционалног стила.

Примере из енглеског језика наводимо према раду Гомезија и др. (2004):

I'll make the tuna salad, and you make the salad-salad. [Ја ћу припремити салату од туњевине, а ти припреми салату-салату (= Ја ћу припремити салату од туњевине, а ти припреми класичну салату)].

My car isn't mine-mine; it's my parents'. [Мој ауто није мој-мој; он припада мојим родитељима (= Мој ауто није сасвим мој; он припада мојим родитељима)].

Are you leaving-leaving? [Да ли одлазиш-одлазиш? (= Да ли стварно одлазиш?)].

Примере из руског језика наводимо на основу предавања Е. Петрухине (2023) о динамичким процесима у савременом руском језику:

Это бизнес-бизнес, а не прекрасная женщина в кабинете (радио «Вести-FM», 1. 05. 2016). [То је бизнис-бизнис... (= То је прави бизнис...)].

⁹ Опширније о начину писања ових јединица и разлосима за то исп. у Драгићевић (у штампи).

¹⁰ За разлику од овога рада којем је у фокусу природа лексичке редупликације као показатеља језичке нерафинираности и лексичког сиромаштва, наше истраживање *Лексичка редупликација как новое стилистическое средство в разговорном сербском и руском языке* (исп. Драгићевић, у штампи) посвећено је интернационалности контрастирајуће лексичке редупликације и, посебно, чињеницама и доказима да она потиче из енглеског језика и да представља неприметан утицај енглеског језика на друге језике,

Он мушкарца-мушкарца. А ја женица-женица (А. Пугачева, 1-й телеканал, 15. 04. 2018). [Он је мушкарац-мушкарац, а ја сам жена-жена (= Он је прави мушкарац, а ја сам права жена)].

Познакомились они давно, и сначала это дружба-дружба была (НТВ, 13. 10. 2019). [...на почетку је то било пријатељство-пријатељство (= ... на почетку је то било искрено, право пријатељство)].

Примере из италијанског језика наводимо према раду Федорове (2005: 198):

Siamo amici-amici? [Ми смо пријатељи пријатељи? (= Јесмо ли ми прави пријатељи?)]

Abiti a Mosca-Mosca? [Ти живиш у Москви Москви? (= Да ли живиш у самој Москви или у широј регији града?)]

4. ДА ЛИ ЈЕ (КОНТРАСТИРАЈУЋА) ЛЕКСИЧКА РЕДУПЛИКАЦИЈА ПОКАЗАТЕЉ ЛЕЗИЧКОГ БОГАЋЕЊА ИЛИ СИРОМАШЕЊА? Контрастирајућа лексичка редупликација представља појаву која тек неколико година постоји у савременом разговорном српском језику. Запажа се најчешће у језику младих, али се проширила и на језик свих генерација зато што је, како истичу Гомези и др. (2004), веома „заразна”.

Постављају се питања (1) зашто је контарстирајућа лексичка редупликација „заразна” и (2) да ли је она показатељ језичког (лексичког, синтаксичког и стилског) богаћења или сиромашења.

Заразност контрастирајуће лексичке редупликације изазвана је експресивношћу коју редупликација носи чак и ако не спада у интензивирајућу, већ у контрастирајућу. Експресивност лексичке редупликације лежи у садржајном и формалном потенцирању.

Садржајна експресивност јасно је видљива у понављању лексичког садржаја, чији је циљ наглашавање припадности појма својој, а не некој другој категорији. Иако је контрастирајућа лексичка редупликација различита од интензивирајуће, у њој има и интензивирања, јер нема лексичког понављања чији пропратни ефекат није и интензивирање.

Формална експресивност огледа се у посебном ритму реченице у којој се понавља исти лексички, али и исти фонемски склоп.

Осим експресивности, „заразност” контрастирајуће лексичке редупликације лежи и у њеној функционалности – говорник не треба да пребира по лексичкој меморији трагајући за одговарајућим детерминатором, већ преноси жељену поруку понављањем исте лексеме. Уместо: *Да ли је то прави брод?* говорник пита *Да ли је то брод брод?*, чиме троши мање креативне енергије да би формулисао исказ.

Ова чињеница о улагању мање креативне енергије приликом употребе контрастирајуће лексичке редупликације у односу на уобичајено формулисан исказ представља пут ка одговору на друго питање – да ли је редупликација показатељ језичког (лексичког, синтаксичког и стилског) богаћења или сиромашења.

Мањи утрошак креативне енергије приликом формулисања исказа, мањи број лексема у њему, намера да се реакција саговорника изазове ритмичким понављањем истих фонема / слогова / лексема, а не уобичајеном реченицом у којој се детерминација и истицање постиже употребом придева, прилога или речци, свакако јесу показатељи језичког осиромашивања исказа у којем се употребљава контрастирајућа лексичка редупликација.¹¹

4.1. ЛЕКСИЧКА РЕДУПЛИКАЦИЈА КАО ПОКАЗАТЕЉ ЈЕЗИЧКИХ ОГРАНИЧЕНОСТИ. Чињеница да лексичка редупликација представља манифестацију језичке (посебно лексичке) скучености видљива је и у чињеници да се у неким светским језицима који немају довољан број формалних средстава за исказивање високог степена разноликог изражавања употребљава лексичка редупликација као средство за попуњавање изражајних могућности.

Тако се, на пример, у малајском језику лексичка редупликација користи за изражавање плурала, јер у том језику нема граматичких наставака за множину: *buku* (књига) : *buku-buku* (књиге); *guli* (кликер) : *guli-guli* (кликери) (исп. Надарајан 2006). У овом виду изражавања множине језичка функција се постиже коришћењем иконичких средстава – граматичка категорија множине изражава се дословним понављањем исте лексеме, прављењем буквалне множине.

Лексичка редупликација се у малајском језику користи и за изражавање компаратива: *kuat* (гласан / гласно); *kuat-kuat* (гласнији / -ије); *Suaranya kuat* (Његов глас је гласан); *Sila bercakap kuat-kuat* (Говорите гласније, молим) (Надарајан 2006). У овим примерима лексичком редупликацијом исказује се изразитији степен, што (као и у случају изражавања множине) представља иконички начин исказивања граматичке категорије –

¹¹ Иако се у овом раду не бавимо интензивирајућом лексичком редупликацијом, коју смо само споменули на почетку овог рада као полазну тачку (јер представља векови-ма присутан и општепознат стилски механизам интензификације), приметимо да се исказом *Ана је врло, врло лепа* стилски ефекат постиже управо вишком емоционалности – као да је говорник толико емоционално обузет утиском о Аниној лепоти да му је смањена моћ рационалне употребе језика приликом које свака лексема у реченици има посебну улогу и значење. Другим речима, и овај вид лексичке редупликације схватамо као облик лексичке стешњености и сиромаштва, иако се говорници њоме свесно користе с циљем да постигну ефекат преношења одређене емоционалне / експресивне поруке.

оно чега је више или што је изразитије исказује се лексичком редупликацијом и тиме се и у буквалном смислу исказује увећавање.

Према подацима које дају Гомези и др. (2004), у мандаринском језику, лексема *jang* означава *лист*, а *jang-jang* значи *сваки лист*. Лексема *ren* значи *човек*, а *ren-ren* значи *сваки човек (свако)*. И у овом случају, на иконички начин, мноштво се исказује понављањем.

Сви ови примери указују на чињеницу да је лексичка редупликација као језичко средство показатељ недовољне развијености система за маркирање граматичких категорија. Чини се као да показују граматичку манифестацију наивне слике света у којој се оно чега има више или што је веће изражава понављањем исте јединице. Сматрамо да исто важи за лексичку редупликацију као стилско средство (и за интензивирајућу а, посебно, за контрастирајућу). И поред њене експресивности, лакоће ширења међу говорницима и међу језицима, она је показатељ недовољно истанчаног језичког изражавања и треба је избегавати у стандардном језику.

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА. Уместо закључка, приметимо следеће: ако се неки стилски механизам шири муњевитом брзином и ако га говорници многих језика брзо и лако прихватају, то не значи да је добродошао и да га треба неговати. У српском и другим језицима постоји развијен фонд лексике за интензификацију и за потврђивање припадности категорији и зато нема оправдања за понављање лексеме да би се постигао комуникациони циљ.

ЛИТЕРАТУРА

- Гомези и др. [Ghomeshi, Jila; Jackendoff, Ray; Rosen, Nicole; Russell, Kevin] 2004. Contrastive Focus: Reduplication in English (The Salad-Salad Paper). *Natural Language and Linguistic Theory*, (22), 307–357.
- Драгићевић, Рајна [Драгичевич, Райна] 2023. «Лексическая редупликация как новое стилистическое средство в разговорном сербском и русском языке», международная конференция *NeoLex 2023. Неология – 2023*, 1–3. XII 20236 Санкт Петербург, Институт лингвистических исследований Российской академии наук (у штампи).
- Ђеклић, Нина 2013. Типови епизеуксичких и епаналептичких структура у стандардном српском језику. *Наш језик*, XLIV 3–4, 31–47.
- Ковачевић, Милош 2015. *Стилистика и граматика стилских фигура*, четврто издање. Београд: Јасен.
- Младеновић, Миљана 2017. Аутоматско препознавање реторичких фигура наглашавања у текстовима на српском језику регулисаним изразима. *Годишњак Педагошког факултета у Врању*, VIII/2, 45–56.

Надарајан [Nadarajan, Shanthi] 2006. A Crosslinguistic Study of Reduplication. *Journal of Second Language Acquisition and Teaching*, Vol. 13, 39–53.

Петрухина, Елена Васильевна 2023: „Динамические процессы в русском словообразовании”, предавање одржано у Руском дому 13. јануара 2023. године, у организацији Славистичког друштва Србије.

Райна Драгичевич

Филологически факултет
Универзитет у Белграде

КОНТРАСТНАЯ ЛЕКСИЧЕСКАЯ РЕДУПЛИКАЦИЯ – НОВОЕ СТИЛИСТИЧЕСКОЕ СРЕДСТВО, ОБОГАЩАЮЩЕЕ ИЛИ ОБЕДНЯЮЩЕЕ ЯЗЫКОВУЮ КУЛЬТУРУ НОСИТЕЛЕЙ СЕРБСКОГО ЯЗЫКА?

Резюме

В статье обращается внимание на один тип лексической редупликации, которая в последнее время распространилась в разговорном сербском языке и роль которой заключается в подтверждении типичности явления в своей категории (например: *Это корабль-корабль или лодка?*). В первой части статьи представлено отличие этого нового типа лексической редупликации (названной зарубежными исследователями контрастной редупликацией) от обычной усиливающей редупликации. Затем обращается внимание на тот факт, что контрастная редупликация быстро и легко распространяется в разных языках. В фокусе исследования представлена и объяснена позиция о том, что данное явление является показателем языковой узости, скудности лексических единиц и поэтому лексическую редупликацию следует избегать в литературном языке.

Ключевые слова: усиливающая лексическая редупликация, контрастная лексическая редупликация, лексикология, стилистика, сербский язык.